

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 09.12.20

Oksymoron

(_litterær_praksis) Også skrevet “oxymoron”. En stilfigur som stiller sammen to ord eller uttrykk som motsier hverandre, ofte på en komisk måte. Sammensetning av ord som egentlig er uforenlige, av ord som utelukker hverandre. Sammenstilling av ord/begreper som logisk utelukker at de hører sammen. Et tilsiktet, fortettet paradoks. Eksempler: “en talende taushet”, “en vakker søppelfylling”.

En tett syntaktisk sammenbinding av to ord/begreper for motstridende virkeligheter (Nayrolles 1987 s. 51). F.eks. “dyster erkeengel”, “uvitende vismann”, “bitter glede”, “en utenkelig tanke”, “disse stakkars rikfolk” (eksempler fra Reboul 2009 s. 166, 195 og 216). Det oppstår en selvmotsigende effekt (“a contradiction in terms”).

De sammenstilte ordene har motstridende konnotasjoner, f.eks. i “en idyllisk rønne” der “idyllisk” assosieres med det pene og harmoniske, og “rønne” med noe stygt og falleferdig. Boktitlene *Pale Fire* (Vladimir Nabokov) og *Mørke midt på dagen* (Arthur Koestler) har sprik i hva ordene denoterer, mens tittelen *Professor i ømhed* (Peter Poulsen) har det samme spriket når det gjelder konnotasjoner. ““American Classicism” is an oxymoron, whereas “French Classicism” is a coherent tradition.” (Bloom 1995a s. 519) “Virtual reality” er også et oksymoron (Fiévet 1995 s. 117).

En oksymoron er “a compressed paradox: a figure of speech in which *seemingly* contradictory terms appear side by side. British writer Thomas Gibbons characterized the figure as “sense in the masquerade of folly.” The oxymoron has also been called “the show-off” figure, one that gives voice to life’s inherent conflicts and incongruities. “The true beauty of oxymorons,” says Richard Watson Todd, “is that, unless we sit back and really think, we happily accept them as normal English.” Todd illustrates his point in the following passage: “It was an *open secret* that the company had used a *paid volunteer* to test the *plastic glasses*. Although they were made using *liquid gas* technology and were an *original copy* that looked *almost exactly* like a more expensive brand, the volunteer thought that they were *pretty ugly* and that it would be *simply impossible* for the general public to accept them. On hearing this feedback, the company board was *clearly confused* and there was a *deafening silence*. This was a *minor crisis* and the *only choice* was to drop the product line.” (*Much Ado About English*. Nicholas Brealey Publishing,

2006) But then all of that may be *old news* to you.” (Richard Nordquist sitert fra <http://grammar.about.com/od/rhetoricstyle/a/100-Awfully-Good-Examples-Of-Oxymorons.htm>; lesedato 16.12.13)

“Oxymorons (or oxymora) are literary figures of speech usually composed of a pair of neighbouring contradictory words (often within a sentence). However this is not always the case. *The Webster Dictionary* defines oxymoron as “a combination of contradictory or incongruous words”. Oxymorons can be used for dramatic effect, for example: *Hell’s Angels* and *deafening silence*. They can also be comical, such as in *civil engineer*. Clearly this is not an oxymoron in the true and strict sense, but the suggestion that it is oxymoronic is humorous. Perhaps the most well-known of all oxymorons is *Jumbo Shrimp* [...]. Jon Agee takes this as the title of his superbly illustrated book of oxymorons *Who Ordered the Jumbo Shrimp?* [...] Others have quite acceptable meaningful uses in English, but, when analysed word for word, contain contradictions. Examples include *almost perfect*, *clearly misunderstood*, and *pretty ugly*. These are only oxymorons in a punning sense. The word oxymoron (plural: oxymora or oxymorons) is derived from the Greek for pointedly foolish (oxys = SHARP, KEEN + moros = FOOLISH).” (http://www.fun-with-words.com/oxym_explain.html; lesedato 20.01.14)

“*Oxymoron* er en språkfigur fra klassisk retorikk [...] oxymoron er gresk (bokstavelig: “skarp sløvhet” eller “treffende dumhet”; det engelske *moron* [= “idiot”] har samme rot), og defineres som selvmotsigelse: sammenstilling av to (eller flere) gjensidig utelukkende elementer i ett bilde, utsagn, e.l., eksempelvis “mørkt lys” eller “varm kulde”. Tropen er altså beskrevet kvantitativt med rikelige eksempler gjennom retorikkens historie: Oxymoronen opptrer eksempelvis hyppig i sen renessanse, barokk og modernistisk diktning, er blitt en konvensjon i samtids-poesien og tas der for gitt som del av leserkompetansen, slik populærmusikkens rytmeskjemaer er del av en almen lytterkompetanse, uten at man kjenner de musikkfaglige termene for det man hører. Ellers kryr hverdagspråket av oxymoroner – kjærlighetshat, sursøtt, grusomt snill, dritbra – blant mange andre språkfigurer. Lingvistisk kan det hevdes at oxymoronen er en grammatisk funksjon, den tilhører språkets betydningproduserende maskineri – en rimelig påstand, da tropen bygger på en “lovlig” syntaktisk operasjon, kombinasjonen av elementer, mens elementene selv er “forbudte” (i kombinasjon), siden de ellers definerer hverandre i opposisjon, som motsetninger: lys versus mørke, grusom versus snill, surt versus søtt; natur versus kultur.” (Arve Kleiva i <http://arkiv.vinduet.no/tekst.asp?id=304&p=y>; lesedato 21.08.13)

To sjangrer eller kunstneriske retninger som de fleste oppfatter som antiteser, dvs. absolutte motsetninger, kan brukes til å danne en oksymoron, f.eks. “naturalistisk opera” (Dousteyssier-Khoze 2000 s. 130-131). Dette er sjangrer som ikke passer sammen, fordi sjangerkonvensjonene tilsier at naturalismen handler om noe “lavt”, mens opera handler om noe “høyt”, og dermed oppstår en “sjanger-oksymoron” (“oxymore générique”, Dousteyssier-Khoze 2000 s. 131).

“En av oxymoronens funksjoner er at den ved sammenstilling av gjensidig utelukkende størrelser, eksempelvis lys og mørke, modifierer betydningen av begge eller ganske enkelt opphever den etablerte betydning til en ny har dannet seg, i.e. mørkt lys, forøvrig en velkjent oxymoron fra metafysisk og mystisk diktning, som kryr av den slags. Ved å la to ledd i et utsagn benekte hverandre og dermed danne et tredje, ulikt begge de motsigende, men ennå fastholdt i kretsen av deres mulige betydning, har et “nytt” område løsgjort seg fra termenens bestemmelse slik de finnes i ordboken og språkets faste sammenhenger. Tropen fremhever også et hverdagslig trekk ved språket – især når operasjonen gjentas gjennom lange kjeder – man kan danne nye betydninger ved hjelp av de foreliggende, eller utvikle foreliggende betydninger gjennom registeret de tilbyr, ved den ganske enkle konstruksjon oxymoronen jo er. Det er ellers den samme evne man tillegger et språks syntaks; ved kombinasjon av foreliggende elementer i et etablert mønster, skal man være i stand til å generere ny mening – især dikterne, da – hvilket noen ganger skjer. [...] Oxymoronen er nært beslektet med hyperbolen (billedlig overdrivelse: tusen takk), katakresen (misbruk av språket: nesten plutselig, flat avgrunn), synesthesien (forskyvning av sansedata: høre farge, se lyd), inversjonen (omvendt rekkefølge: begynne med slutten) og anakoluten (setninger uten logisk følge innen samme periode)” (Arve Kleiva i <http://arkiv.vinduet.no/tekst.asp?id=304&p=y>; lesedato 21.08.13).

Den greske dikteren Sofokles kaller Antigone i stykket *Antigone* for “hellig kriminell”, fordi hun sett fra maktens perspektiv (Kreon) er kriminell, mens hun overfor gudene utfører en hellig handling (Reboul 2009 s. 132). Oksymoroner er vanlig i mystikers tekster (Strosetzki 1996 s. 134). For eksempel kan ekstatiske høydepunkt uttrykkes gjennom oksymoroner (Strosetzki 1996 s. 138).

Bruk av oksymoron synes å være grunnleggende for den franske 1800-tallsdikteren Baudelaires virkelighetsforståelse. Han bruker ofte sjokkerende oksymoroner for å knytte sammen det som i hverdagsverdenen for de fleste oppleves som skarpt atskilt (Rincé 1984 s. 82-83). “Det er altså ikke noe overraskende i at oksymoronet har en privilegert plass blant de baudelairske språkfigurer.” (Rincé 1984 s. 85) Baudelaires diktsamling “*Les Fleurs du mal* (translated as *Flowers of Evil*) has been compared to Dante’s *Divine Comedy* and for our age it may well fulfill the function of that great epic of the human spirit. [...] From the oxymoron of its title on, as we read the book, its secret continues to fascinate us” (<http://www.library.vanderbilt.edu/baudelaire/englishintro.html>; lesedato 17.01.14).

““Teacher excellence” is an expression that has, in recent years, taken on oxymoronic qualities” (Daniel Dyer i <http://www.jstor.org/stable/816258>; lesedato 17.01.14). Andre uttrykk har samme paradoksale kvalitet, uten på noen måte å være en logisk umulighet. F.eks. “den forelskede generalen” brukt om en person som er stiv, stram og barsk samtidig som han er ømt forelsket.

“Oxymoron is defined in dictionaries as a rhetorical figure in which incongruous or contradictory terms are combined, as in ‘a deafening silence’ and ‘a mournful optimist’. J. A. Cuddon in his monumental work on Literary Theory describes oxymoron as an old but common device in literature especially in poetry, closely related to antithesis and paradox. Among the examples of oxymoron cited by him are:

1. ‘I like a smuggler. He is the only honest thief ’ (Charles Lamb)

2. A famous example occurs in [Shakespeare’s] *Romeo and Juliet* when Juliet jests about love:

‘Here is much to do with hate, but more with love.

Why then, O bawling love! O bawling hate!

O anything! of nothing first create!

O heavy lightness! serious vanity!

Mis-shapen chaos and well seeming forms.’

3. Another example is Milton’s description of hell in *Paradise Lost*.

‘No light, but rather darkness rather visible’

4. Most famous instance of sustained oxymoron is said to be Sir Thomas Wyatt’s version of Petrarch’s 134th sonnet.

‘I find no peace, and all my war is done

I fear and hope, I burn and freeze like ice,

I flee above the wind, yet can I not arise;

And nought I have and all the world I season.’

[...] Whereas paradox is a seemingly contradictory statement that may nonetheless be true e.g. the paradox that standing is more tiring than walking; oxymoron is a rhetorical figure in which incongruous or contradictory terms are combined [...] The word ‘contradiction’ is confused with inconsistency and discrepancy of idea/s and most people take it as shortcoming. But coming up with meaningful oxymoron or paradox requires creativity and ingenuity!’ (<http://www.netvert.biz/wordpower/oxymoron1.html>; lesedato 28.12.11)

Flere (hovedsakelig) litterære eksempler: “ ‘absent presence’ (*Astrophil and Stella* by Sir Philip Sidney) [...] “ ‘beggarly riches’ (*Devotions Upon Emergent Occasions* by John Donne) [...] “ ‘brisk vacancy’ (“Self Portrait in a Convex Mirror” by John Ashbery) [...] “ ‘comfortable misery’ (*One Door Away From Heaven* by Dean Koontz) [...] “ ‘darkness visible’ (*Paradise Lost* by John Milton) [...] “ ‘falsely true’ (*Lancelot and Elaine* by Lord Tennyson) [...] “ ‘lascivious grace’ (Sonnet 40 by William Shakespeare) [...] “ ‘liquid marble’ (*Poetaster* by Ben Jonson) [...] “ ‘melancholy merriment’ (*Don Juan* by Lord Byron) [...] “ ‘scalding coolness’ (*For Whom the Bell Tolls* by Ernest Hemingway) [...] “ ‘The Sound of Silence’

(song by Paul Simon) [...] “sweet sorrow” (*Romeo and Juliet* by William Shakespeare) [...] “transparent night” (“When Lilacs Last in the Door-yard Bloom’d” by Walt Whitman) [...] *True Lies* (movie directed by James Cameron)” (fra <http://grammar.about.com/od/rhetoricstyle/a/100-Awfully-Good-Examples-Of-Oxymorons.htm>; lesedato 16.12.13)

Den amerikanske regissøren Stanley Kubricks film *Barry Lyndon* (1975; basert på en roman av den britiske 1800-tallsforfatteren William Makepeace Thackeray) har en hovedperson som er “a sort of oxymoron: Ireland and England, poverty and wealth, innocence and sophistication.” (Mark Crispin Miller i <http://www.visual-memory.co.uk/amk/doc/0086.html>; lesedato 14.09.11)

Virkemidlet brukes ofte i thrillere, med uttrykk som “et stille skrik” og “et øyeblikk som varte en uendelighet” (Reuter 1997 s. 79).

“Noen ganger har jeg lyst til å gå rundt med rød sprayboks og korrigere selvmotsigende graffitibudskap i Oslo. I hvert fall det ene slagordet jeg går forbi hver morgen, hvor det står “anarki ruler”. På norsk heter dette “innebygde selvmotsigelser”, en språkfigur innenfor retorikk som kombinerer to kontraster. Når to fremmede følelser eller uttrykk settes sammen, blir de, ved sin nærhet til hverandre, selvmotsigende. Det dreier seg om ord som lydbok, felles uenighet, kunstig liv, levende død, ekte falsk, rolig fest og ærlig politiker. Komiker George Carlin brukte halve karrièren sin til å samle på slike “oxymorons”. [...] Det virker relativt lite trolig at noe kan være en ekte kopi, at man kan tjene en liten formue eller at det kan ha en avkjølende effekt, for strupen, å drikke ildvann. [...] Vi tror det gir mening når vi hevder å være mildt entusiastiske, at vi haster oss sakte eller opplever øredøvende stillhet.” (Jon Niklas Rønning i <http://www.aftenposten.no/meninger/spaltister/ronning/Anarki-ruler-Eller-6618508.html>; lesedato 03.09.13)

Det som på engelsk kalles “the sincerity machine” er en skjerm som TV-programledere, politikere og andre kan lese fra uten at noen andre ser skjermen. Det kan virke som om de snakker spontant eller kan en tale utenat, mens de i realiteten leser ordene de skal si. “This item of technology has been called the 'sincerity machine' because it is held to increase the feeling of sincerity imparted by a speech, but as an obviously intended oxymoron, the term is also meant to be read rather more cynically.” (Deacon et al. 1999 s. 325)

Tyler James redigerer tegneserien *Oxymoron*, en “graphic novel collection of stories about a supervillain psychopath obsessed with contradiction. Spinning out of the pages of the comic book series THE RED TEN by Tyler James & Cesar Feliciano, the man with the killer smile finally takes center stage.” (<http://www.kickstarter.com/projects/tylerjamescomics/oxymoron-hardcover-graphic-novel>; lesedato 17.01.14)

“If it is art, it has transcended the potential judgment of negative qualities. If it is not art, it is dismissed and excluded from the relevant discourse: Bad art is non-art. In Adorno’s *Aesthetic Theory*, he states both that “The very idea of a bad work of art is an oxymoron”, i.e. a contradiction in terms, and also that “As long as the boundary between art and reality is not completely fudged, tolerance for bad art is a transgression against the very idea of art” (Adorno 1984:236).” (Hylland 2012)

Franskmannen Richard Millett har angrepet multikulturalismen i Europa, blant annet i pamfletten *Litterær hyllest av Anders Breivik* (2012). “Han mener at Norge lever i troen på en *oksymorisk illusjon*, to gjensidig utelukkende størrelser: Moderat islam.” (Åsne Seierstad i *Morgenbladet* 21.–27. september 2012 s. 42)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>